

فهرست ممنوعه‌های امارت به‌روزرسانی شد

امیرخانی، شجاعی و... در لیست جدید سانسور طالبان

عاطفه جعفری دبیر گروه فرهنگ

داستان در یک بعدازظهر، از دو کتاب‌فروشی در غرب و شرق افغانستان آغاز شد. مردانی مسلح، بی آنکه قصد خرید داشته باشند، وارد شدند و شروع کردند به وورق‌زدن و زیرورو کردن قفسه‌ها. بعضی کتاب‌ها را بی اعتنا بر زمین می‌انداختند؛ گویی در جست‌وجوی چیزی بودند، اما خودشان هم نمی‌دانستند دقیقاً چه می‌خواهند.

کتاب‌فروش‌ها با اضطراب نظاره می‌کردند، بی آنکه جرئت اعتراض داشته باشند. در نگاه مردان اسلحه‌به‌دست، کتاب نه منبع دانش، بلکه ابزاری برای کنترل و تهدید بود. کمی بعد، جعبه‌هایی پر از کتاب در پیاده‌رو تلتناز شد؛ بعضی پاره شدند، بعضی به آتش کشیده شدند و بوی کاغذ سوخته در کوچه پیچید.

مردان مسلح نه می‌دانستند چه می‌سوزانند و نه اهمیتی برایشان داشت. با دیدن نام نویسنده یا خواندن چند کلمه از صفحه نخست، حکم می‌دادند؛ کتاب باید از قفسه برداشته شود. سپس اسم کتاب و نویسنده را در فهرستی که همراه داشتند می‌نوشتند تا لیست «ممنوعه‌ها» به‌روز شود. این تصویر روشن و تلخی است از وضعیت کتاب و کتاب‌فروشی در چهار سالی که طالبان بار دیگر بر افغانستان سایه انداخته است. در گزارش امروز سراغ این پرسش رقیم که چه کتاب‌هایی در فهرست تازه ممنوعه‌های طالبان قرار گرفته و از کتاب‌فروشی‌ها جمع‌آوری می‌شوند. یکی از کتاب‌فروشان ساکن هرات به این پرسش ما پاسخ داد.

داستان ممنوعه‌ها از کجا شروع شد؟

کتاب‌فروش هراتی که نمی‌خواست نامش فاش شود، در گفت‌وگو با «فرهنگیگان» از نام‌های تازه‌ای یاد می‌کند که هم‌عجب‌اند و هم باورنکردنی. او می‌گوید: «ممنوع کردن کتاب‌ها و سانسور از همان روزهای ابتدایی بازگشت طالبان به افغانستان شروع شد. ابتدا سراغ بعضی کتاب‌های دینی رفتند؛ کتاب‌هایی که تفسیر یا نگاهی متفاوت به دین داشتند، یا اینکه از ایران به افغانستان رسیده بودند؛ بعد نوبت به آثار نویسندگان معاصر رسید؛ رمان‌ها، مجموعه‌های شعر و حتی داستان‌های کوتاه. انگار هر چیزی که با روایت رسمی آنها نمی‌خواند، باید از قفسه‌ها حذف می‌شد.»

این کتاب‌فروش روایت می‌کند که هر هفته، فهرست جدیدی از کتاب‌های ممنوعه به دستشان می‌رسد؛ فهرستی که گاه در آن نام نویسگانی دیده می‌شود که حتی در خود جهان اسلام هم شناخته‌شده و معتبرند. به گفته او، «کتاب‌هایی که سال‌ها در کتابخانه‌های افغانستان حضور داشتند، حالا به یک‌باره برچسب ممنوع می‌خورند. همین چند ماه پیش، نسخه‌هایی از دیوان شاعران کلاسیک فارسی و رمان‌های نویسندگان جوان افغانستان را هم بردند.» طالبان به این ترتیب، سانسور را از دایره محدود متون دینی آغاز کرد، اما دامنه‌اش به ادبیات، شعر و رمان کشیده شد؛ جایی که کلمات قرار بود پنجره‌ای به تخیل و آزادی باشند، حالا در فهرست سیاه جای گرفته‌اند.

در کنار سانسور کتاب‌های داخلی نویسندگان افغانستان، این کتاب‌فروش هراتی تأکید می‌کند که طالبان بیش از همه روی کتاب‌های چاپ ایران حساسیت دارند. او می‌گوید: «تقریباً در هر حوزه‌ای که فکر کنید، از فلسفه و علوم اجتماعی گرفته تا رمان و حتی گاهی کتاب‌های آموزشی، اگر روی جلد یا در صفحه اول نام ناشر ایرانی باشد، احتمال ممنوع شدنش خیلی بالاست. بعضی وقت‌ها حتی بدون آنکه محتوای کتاب را بخوانند، صرفاً به خاطر اینکه از ایران آمده، دستور جمع‌آوری می‌دهند.»

به گفته او، بسیاری از ناشران افغانستانی سال‌هاست برای تأمین کتاب به بازار نشر ایران وابسته‌اند و بخش بزرگی از کتاب‌فروشی‌های افغانستان با همین آثار سرپا مانده‌اند. حالا با تصمیم طالبان، نه فقط نویسندگان و شاعران افغانستانی که میراث مشترک ادبی و فکری ایران و افغانستان هم زیر تیغ سانسور رفته است.

ممنوعه‌های جدید

این کتاب‌فروش هراتی وقتی به فهرست تازه طالبان اشاره می‌کند، نفسش را با سنگینی بیرون می‌دهد و می‌گوید: «اسم‌هایی در لیست هست که حتی شنیدنش هم آدم را شوکه می‌کند. هوشنگ گلشیری، رضا امیرخانی، ابراهیم گلستان، اسماعیل فصیح، سیدمهدی شجاعی، عبدالحسین زرین‌کوب، نادر ابراهیمی، هوشنگ مرادی‌کرمانی، احمد محمود و جمال میرصادقی... طالبان همه اینها را ممنوع کرده‌اند. از رمان و داستان گرفته تا آثار تاریخی و دینی. شما ببینید، وقتی نویسنده‌ای مثل مرادی‌کرمانی که قصه‌های کودکانه و شیرین نوشته هم در لیست ممنوعه قرار می‌گیرد، یعنی دیگر هیچ منطقی در کار نیست.»

او مکتبی می‌کند و ادامه می‌دهد: «برای طالبان مهم نیست نویسنده چه گفته یا کتاب چه محتوایی دارد. همین که کتاب از ایران آمده باشد یا نویسنده‌اش به اندیشه‌ای متفاوت معروف باشد، کافی است تا از قفسه‌ها جمع شود. این‌طور که پیش می‌رود، ما باید آماده باشیم تا هر کتابی، حتی ساده‌ترین داستان‌ها هم روزی برچسب ممنوع بخورند.» او در ادامه حرف‌هایش به نویسندگان ایرانی که در لیست جدید ممنوعه‌ها آمده است، اشاره می‌کند و می‌گوید: «واقعیت این است که طالبان اصلاً این نویسنده‌ها را نمی‌شناسد، آنها در کل نگاهی به کتاب ندارند که بفهمند این نوشته‌ها چه می‌گویند یا چه مفهومی دارد. بیشتر این ممنوع کردن‌ها از ترس می‌آید؛ ترس از اندیشه‌ای که شاید ذهنی را باز کند، یا پرسشی در ذهن کسی ایجاد کند. آنها از چیزی می‌ترسند که حتی درست نمی‌شناسند.» این کتاب‌فروش اضافه می‌کند: «باید این را هم اضافه کنم که نادانی‌شان هم مزید بر علت است. وقتی کسی کتاب نخوانده باشد، وقتی با ادبیات و تاریخ آشنا نباشد، هر چیزی برایش تهدید به نظر می‌رسد. برای همین است که فرقی میان یک رمان عاشقانه، یک کتاب فلسفی یا حتی قصه‌های

کودکانه نمی‌گذارند. همه را یک‌جور می‌سوزانند، چون فکر می‌کنند کتاب یعنی دشمن!» به گفته او، همین نگاه است که امروز بازار نشر افغانستان را فلج کرده و کتاب‌فروشی‌ها را در سکوت و ترس از بیکاری فرو برده است.

کتاب‌فروشی‌ها در حال تعطیل شدن!

او می‌گوید: «مشکل اصلی اینجاست که بیشتر کتاب‌هایی که در افغانستان دست‌به‌دست می‌شدد، از ایران می‌آمد. ناشران افغانستانی هم سال‌هاست برای پر کردن قفسه‌ها به بازار نشر ایران وابسته‌اند. حالا وقتی طالبان اسم نویسندگان ایرانی را یکی‌یکی در فهرست ممنوعه می‌گذارند، یعنی نفس کتاب‌فروشی‌ها را بریده‌اند.»

این کتاب‌فروش ادامه می‌دهد: «یک کتاب‌فروشی یا چه چیزی باید سرپا بماند وقتی تقریباً نیمی از کتاب‌هایی که می‌آورد یا ممنوع می‌شود یا به خاطر ترس مشتری‌ها، خاک می‌خورد؟ همین حالا خیلی‌ها قفسه‌هایشان را جمع کرده‌اند یا به کل کتاب‌فروشی را تعطیل کرده‌اند. طالبان فکر می‌کند با این کار کنترل فرهنگی را به دست می‌گیرد، اما در واقع دارد ریشه بازار کتاب را می‌خشکاند.» او با تلخی اضافه می‌کند: «کتاب‌فروشی دیگر جای امید و گفت‌وگو نیست. روزبه‌روز بیشتر به انبار کتاب‌های خاک‌خورده شبیه می‌شود.»

زنان نویسنده در پستو

این کتاب‌فروش در بخش دیگری از حرف‌هایش به نویسندگان زن اشاره می‌کند: «طالبان نه فقط کتاب‌ها را ممنوع می‌کند، که زنان نویسنده را هم عملاً از صحنه حذف کرده است. بسیاری از زنانی که تا همین چند سال پیش می‌نوشتند و کتاب چاپ می‌کردند، حالا دیگر جرئت ندارند حتی اسمشان روی جلد باشند. بعضی‌ها مجبور شدند آثارشان را با نام مستعار منتشر کنند، بعضی دیگر هم کلاً قلم را کنار گذاشته‌اند.»

او ادامه می‌دهد: «زنان نویسنده بیشتر از همه زیر فشارند. طالبان باور دارد که صدای زن نباید شنیده شود، چه برسد به اینکه در قالب کتاب منتشر شود و به دست مردم برسد. به همین دلیل آثار نویسندگان زن خیلی زودتر از بقیه به فهرست ممنوعه می‌رود. این یعنی نصف جامعه از حق اندیشیدن و نوشتن محروم می‌شود.» این‌فعال ادبی در ادامه گفت‌وگو وقتی در مورد نویسندگان زن ایرانی که در این لیست ممنوعه‌ها قرار گرفتند، می‌گوید: «بین نویسندگان ایرانی و افغانستانی فرقی نیست، چون نگاه طالبان در این حوزه کاملاً بسته است و نگاهی به نویسندگان زن ندارند. تقریباً اگر زنان بخواهند فعالیت کنند، باید مخفیانه باشند.»

دیوارکشی فرهنگی طالبان

او در بخش دیگری از گفت‌وگو به رابطه دیرینه ادبی میان ایران و افغانستان اشاره می‌کند: «ایران و افغانستان یک مرز مشترک زبانی و ادبی دارند. نویسندگان دو کشور سال‌هاست با هم در ارتباط‌اند؛ کتاب‌هایشان در هر دو سوی مرز خوانده می‌شود، نشست‌های مشترک داشته‌اند و آثارشان مکمل هم بوده. بسیاری از شاعران و نویسندگان جوان افغانستان در این سال‌ها با ناشران ایرانی همکاری کردند و همین باعث شد ادبیات افغانستان زنده بماند و صدای نویسندگان‌ش به بیرون برسد.»

اما او بلافاصله اضافه می‌کند: «این سیاست طالبان همه‌چیز را به هم می‌زند. وقتی کتاب‌های ایرانی یکی‌یکی ممنوع می‌شود و نویسندگان افغانستانی به جرم ارتباط با ناشران ایران تحت فشار قرار می‌گیرند، یعنی عملاً پل‌های ادبی میان دو کشور در حال خراب شدن است. طالبان نمی‌داند که با این کار نه فقط آزادی اندیشه را محدود می‌کند، بلکه میراث مشترک فرهنگی ایران و افغانستان را هم از بین می‌برد. این دیوارکشی فرهنگی، ما را از هم دور می‌کند. در حالی که ادبیات باید پلی باشد برای نزدیک‌تر شدن دل‌ها، نه ابزاری برای جدایی.» یکی از نمونه‌های روشن پیوند ادبی ایران و افغانستان، رضا امیرخانی است. کتاب‌های او زمانی در بازار کتاب افغانستان پر‌فروش بود و بسیاری از خوانندگان افغانستانی با آثارش آشنا بودند. مخصوصاً «جانسان کابلستان» که سفرنامه این نویسنده از افغانستان بود.

کتاب‌فروش هراتی در این باره می‌گوید: «آثار امیرخانی نه فقط به خاطر داستان‌های جذاب‌ش، بلکه به دلیل پرداختن به مسائل انسانی، بین افغانستانی‌ها محبوب بود. حالا با ممنوع شدن آثار او، بخش بزرگی از این ارتباط قطع می‌شود. کسانی که پیش‌تر از سفرنامه و رمان‌هایش لذت می‌بردند، دیگر به این منابع دسترسی ندارند و این خلأ در بازار کتاب و ذهن خوانندگان احساس می‌شود. امیرخانی یکی از نویسندگانی بود که باعث می‌شد مردم افغانستان با ادبیات امروز ایران آشنا شوند و حالا ممنوعیتی، همان پلی که میان دو فرهنگ وجود داشت را خراب کرده است.»

کتاب مسیر را روشن می‌کند

در نهایت، آنچه روشن است این است که کتاب همواره پل مشترکی میان ایران و افغانستان بوده است. سال‌ها بازار کتاب افغانستان بیشترین حجم خود را با آثار ایرانی تجربه می‌کرد؛ کتاب‌هایی که نه تنها سرگرم‌کننده و آموزنده بودند، بلکه پل ارتباط فرهنگی و ادبی میان دو ملت به شمار می‌آمدند. نویسندگان ایرانی و افغانستانی با آثارشان مخاطبان مشترکی داشتند و این ارتباط به رشد ادبیات و فرهنگ عمومی کمک می‌کرد.

اما اکنون، با سیاست‌های طالبان و ممنوع شدن کتاب‌ها، این پل ادبی به‌طرز شدیدی آسیب دیده است. کتاب‌فروشی‌ها از عرضه آثار ایرانی محروم شده‌اند و خوانندگان افغانستانی دسترسی محدودی به این منابع دارند. این وضعیت نه تنها بازار کتاب را تحت‌تأثیر قرار داده، بلکه پیوندهای فرهنگی و ادبی که نسل‌ها میان ایران و افغانستان برقرار کرده بودند، در معرض فروپاشی قرار گرفته است. کتاب، همچنان می‌تواند پلی باشد برای نزدیک کردن دل‌ها و اندیشه‌ها، امروز افغانستان تحت فشار است و شاید تنها امید برای حفظ این پل، مقاومت کتاب‌فروشان و خوانندگان مشتاق باشد، که این مسیر روشن بن‌بست نشود!

برخی کتاب‌ها و نویسندگان ممنوع‌شده در افغانستان		
ردیف	کتاب	نویسنده
۱	جهت‌گیری طبقاتی اسلام	علی شریعتی
۲	کوبر	علی شریعتی
۳	انقلاب تکاملی اسلام	جلال‌الدین فارسی
۴	پیامبر (ص)	مرتضی مطهری
۵	اسرار عقب‌ماندگی شرق	ناصر مکارم‌شیرازی
۶	امامت و رهبری	مرتضی مطهری
۷	گل‌های عاشورا	محمدعلی عارفی‌پارسی
۸	چهارده اختر تابناک	احمد احمدی
۹	فطرت و خرد	قاسم اخوان‌یشری
۱۰	جاسوسی از نظر اسلام	حسین صبور
۱۱	حرف‌هایی برای تو	مهسا طابع
۱۲	ترجمه مفاتیح‌العلوم	حسن خدیوچم
۱۳	خاطرات سفری به افغانستان	عبدالله اصغری
۱۴	سیمای سمرقند	سیدحسن احمدی‌نژاد
۱۵	فتح خون	مرتضی آوینی
۱۶	تفسیر العیزان	محمدحسن طباطبایی
۱۷	وصیت‌نامه امام	علی‌رضا اسماعیل
۱۸	خاطرات حسن الانباء	جلال‌الدین فارسی
۱۹	عقل و وحی	حسن یوسفیان
۲۰	خاتمیت	مرتضی مطهری
۲۱	یاد یار	-
۲۲	احمدشاه مسعود نظری	-
۲۳	غرش طوفان	الکساندر دوما
۲۴	مفاتیح‌الجنان	شیخ‌عباس قمی
۲۵	گفتگوهای تنهایی	علی شریعتی
۲۶	روایت ناپسامانی	محمدعلی
۲۷	روایت خارجی ایران	محمود دهقان
۲۸	زندگی‌نامه آیت الله طالقانی	-
۲۹	حقوق اساسی اتباع در افغانستان	محمد موسی رحیمی
۳۰	حمایت از محیط‌زیست	عبدالرضا لطفی
۳۱	پس از مسعود	ام‌الله صالح
۳۲	افغانستان اسلام و دموکراسی	عبدالمجید صمیم
۳۳	مبارزه با نفس یا جهاد اکبر	امام خمینی (ره)
۳۴	سیری در سیره نبوی	مرتضی مطهری
۳۵	خاتمیت	مرتضی مطهری
۳۶	از باب قبله عشق	مهسا طابع
۳۷	مقدمه علم حقوق	ناصر کاتوزیان
۳۸	ژئوپلیتیک جدید دریای سرخ و خلیج فارس	اصغر جعفری
۳۹	سلام دیروز	فریده ذوالفقار
۴۰	-	جبران خلیل جبران
۴۱	-	علی صفایی حائری
۴۲	-	علامه طباطبایی
۴۳	-	محمدعلی جمال‌زاده
۴۴	-	جلال آل‌احمد
۴۵	-	غلامحسین ساعدی
۴۶	-	هوشنگ گلشیری
نویسندگان ممنوعه جدید		
۱	-	رضا امیرخانی
۲	-	سیدمهدی شجاعی
۳	-	ابراهیم گلستان
۴	-	اسماعیل فصیح
۵	-	عبدالحسین زرین‌کوب
۶	-	نادر ابراهیمی
۷	-	هوشنگ مرادی‌کرمانی
۸	-	جمال میرصادقی
۹	-	احمد محمود